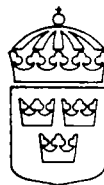

Lagutskottets yttrande

1987/88:2 y

om skyldighet för Sveriges Radio att tillhandahålla
kopior eller utskrifter av sända program

LU
1987/88:2 y

Till konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet har berett lagutskottet tillfälle att yttra sig över motion 1985/86:K403 av Daniel Tarschys (fp).

I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om behovet av garantier för att göra program sända av Sveriges Radio tillgängliga i efterhand. Motionären erinrar om att det genom ordningen med s.k. pliktexemplar av tryckta skrifter blivit möjligt att i efterhand ta del av vad som utgivits i tryck. När det gäller radio- och TV-program finns regler om att kopior av programmet skall levereras till arkivet för ljud och bild. Dessa leveranser är emellertid ofta fördröjda varför den som vill ta del av ett nyligen sänt program måste vända sig till Sveriges Radio. Enligt motionären vägrar Sveriges Radio ofta att lämna ut programmet. I några uppmärksammade fall har också riksdagsutskott vägrats rätten att få del av sända program. Motionären hävdar att vad som sänts ut av Sveriges Radio bör hållas allmänt tillgängligt. Bl.a. måste den som vill bemöta påståenden som framförts vid radio eller TV ges möjlighet att se eller höra det sända programmet eller ta del av en utskrift. Motionären anser att frågan kan lösas antingen genom att i avtalet mellan staten och Sveriges Radio förs in en bestämmelse om att offentliggjorda program skall hållas tillgängliga eller genom att särskilda lagregler införs.

Lagutskottet har beslutat avge yttrande och får anföra följande.

Möjligheterna att använda program som sänts i radio och TV för det med motionen avsedda ändamålet är i hög grad beroende av det upphovsrättsliga regelsystemet. Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk ger den som skapat ett sådant verk dels en rätt att ensam förfoga över verket, dels vissa ideella rättigheter. Upphovsrättslagen ger skydd inte bara åt alster av upphovsmannens andliga skapande verksamhet, s.k. egentlig upphovsrätt, utan även åt vissa närstående rättigheter. Fotografer har rättigheter till sina bilder enligt bestämmelserna i lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild. Dessa regler, som är tillämpliga på bl.a. fotografer som medverkar i TV-sändningar, ansluter nära till upphovsrättslagens regelsystem.

Som reglerna i upphovsrättslagen är utformade torde programutbudet från företagen inom Sveriges Radio-koncernen i allmänhet vara föremål för upphovsrätt. Inte bara teaterföreställningar, nöjesprogram och liknande omfattas av skyddet utan också journalfilmer, reportage och mera kvalifice-

rade intervjuer. Utanför skyddssfären faller egentligen bara enklare nyhetsmeddelanden och framställningar som endast registrerar ett händelseförlopp.

Reglerna i upphovsrättslagen ger den som medverkat vid tillkomsten av ett skyddat program, t.ex. i egenskap av manusförfattare, en rätt att ensam framställa exemplar av verket och att göra verket tillgängligt för allmänheten i ursprungligt eller ändrat skick, bearbetning eller översättning, i annan konstart eller i annan teknik. Varje form som verket framträder i är ett exemplar. En inspelning eller utskrift av ett radioprogram är således ett exemplar.

Rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten innefattar dels en rätt att framföra verket offentligt (framföranderätten), dels en s.k. exemplarrätt. Exemplarrätten är en rätt att förfoga över redan färdiga exemplar genom att sprida dem till allmänheten, dvs. till någon som inte tillhör den närmaste familje- eller vänkretsen, eller att visa dem offentligt. En viktig inskränkning finns dock i exemplarrätten. Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk givits ut får exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare och visas offentligt. Genom detta undantag kan exempelvis tryckta skrifter fritt lånas ut från t.ex. bibliotek. Undantaget från spridningsrätten omfattar inte filmverk. Som filmverk räknas bl.a. kortfilmer, reportage och spelfilmer och detta oavsett om det är fråga om biograffilm eller videospelningar.

Bestämmelserna om s.k. närstående rättigheter ger bl.a. dem som medverkar i ett radio- eller TV-program såsom skådespelare, sångare och musiker ett skydd mot att deras framträdanden utan deras samtycke spelas in och att kopior görs av en inspelning.

Upphovsmännens och andra gruppers rättigheter är inte oinskränkta. Både upphovsrättslagen och fotografilagen innehåller undantagsregler som gör det möjligt att för olika närmare angivna ändamål utnyttja skyddade verk och prestationer utan rättighetshavarnas samtycke. En väsentlig sådan regel medger att utan tillstånd från rättighetshavaren enstaka exemplar av skyddade verk och prestationer får framställas för enskilt bruk. Enligt ett av högsta domstolen år 1984 (NJA 1984 s. 304) meddelad dom i ett mål om upphovsrättsintrång är emellertid denna bestämmelse inte tillämplig när Sveriges Radio på beställning av utomstående personer framställer kopior av bevarade programinspelningar. Några av undantagen i upphovsrättslagen har samband med radio- och TV-sändningar och verksamheten vid arkivet för ljud och bild. Ett sådant undantag har tillkommit för att radio- och TV-företag skall kunna spela in program för att sedan sända dem på lämplig tid. Har företaget fått rättighetshavarens tillstånd att sända ett program har företaget enligt 22 § upphovsrättslagen rätt att spela in programmet utan särskilt samtycke, s.k. cfemär inspelning. Av 22 a § följer att företaget också får spela in programmet för att säkerställa framtida bevisning om programmets innehåll, s.k. referensupptagningar. Referensupptagningar får endast användas för bevisändamål när det gäller yttrandefrihetsbrott. Rätt att ta del av inspelningarna och att få utskrift av vad som yttrats i programmet har endast justitiekanslern och enskild som anser att yttrandefrihetsbrott begåtts mot honom eller att han lidit skada på grund av sådant brott. Bestämmelser om referensupptagningar finns i radioansvarighetslagen (1966:756) och

förordningen (1967:226) om tillämpningen av radioansvarighetslagen. Referensupptagningar med dokumentariskt värde får vidare bevaras i arkivet för ljud och bild. Arkivet för ljud och bild får göra kopior av offentliggjorda verk för bevarande i arkivet samt för forskningsändamål göra enstaka kopior av sådana verk. Sådana kopior får inte användas för annat ändamål, t.ex. för enskilt studium (22 c §).

I anslutning till det anförda vill utskottet erinra om att det upphovsrättsliga regelsystemet i hög grad är internationellt. Ett flertal internationella konventioner har sålunda tillkommit vilka syftar till att ge upphovsmän m.fl. skydd utanför det egna hemlandets gränser. Upphovsrättslagen liksom motsvarande lagar i Danmark, Finland och Norge bygger i stor utsträckning på dessa konventioner. Av grundläggande betydelse på det rent upphovsrättsliga området är Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk som kom till år 1886 och som sedan dess reviderats åtskilliga gånger samt Världskonventionen om upphovsrätt år 1952. De s.k. närliggande rättigheterna regleras i Romkonventionen om skydd för utövande konstnärer, framställare av fonogram samt radioföretag från år 1961. Konventionerna bygger på två huvudprinciper. Den ena är att varje konventionsstat skall ge upphovsmän m.fl. från andra konventionsstater samma skydd som sina egna medborgare. Den andra principen är att en konventionsstat är skyldig att ge de övriga staternas upphovsmän ett visst minimiskydd. Minimiskyddet behöver dock inte upprätthållas i verkets eller prestationens hemland.

Sverige och ett mycket stort antal länder, däribland i stort sett samtliga europeiska stater, är anslutna till Bernkonventionen. Sverige och många andra länder har också tillträtt Världskonventionen och Romkonventionen. Genom tillträdet till konventionerna har Sverige åtagit sig att skydda verk och prestationer från andra länder i enlighet med konventionernas bestämmelser och i gengäld erhåller svenska upphovsmän m.fl. ett skydd i de flesta länderna i världen.

Av intresse i förevarande sammanhang är artiklarna 9 och 11 bis i Bernkonventionen samt artikel 7 i Romkonventionen. Artikel 9 i Bernkonventionen föreskriver att upphovsmän till litterära och konstnärliga verk har uteslutande rätt att mångfaldiga verken på vad sätt och i vilken form det vara må. Konventionsstaterna kan dock i sin lagstiftning tillåta mångfaldigande i vissa särskilda fall förutsatt att mångfaldigandet inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmännens legitima intressen. Enligt artikel 11 bis gäller att i avsaknad av avtal tillstånd till radio- och TV-sändningar av skyddade verk inte innefattar tillstånd att spela in utsändningen. Konventionsstaterna får dock i sin nationella lagstiftning införa regler om efemära upptagningar som görs av radio- eller TV-företaget med dess egna hjälpmedel och för dess egna utsändningar. Det är också tillåtet för staterna att i lagstiftningen ta in bestämmelser om bevarande i offentligt arkiv av inspelningar som äger ovanlig dokumentarisk karaktär. Genom artikel 7 i Romkonventionen garanteras utövande konstnärer ett skydd mot bl.a. att deras framföranden utan samtycke spelas in och att gjorda inspelningar olovligen mångfaldigas. Efemära upptagningar är tillåtna också enligt Romkonventionen men de får inte utan rättighetshavarnas samtycke mångfaldigas för annat ändamål.

Enligt utskottets mening är det önskvärt att det upphovsrättsliga regelsystemet är så utformat att skyddade verk och prestationer kan utnyttjas för olika ändamål som framstår som angelägna med hänsyn till bl.a. samhällets intressen. Samtidigt är det emellertid viktigt att man slår vakt om upphovsmännens och dem närstående gruppers berättigade intressen. Som utskottet flera gånger tidigare i olika sammanhang slagit fast är det nämligen en grundläggande förutsättning för kulturlivet i stort att upphovsmännen tillförsäkras en ensamrätt till sina verk och prestationer. Det är vidare betydelsefullt att Sverige inte åsidosätter sina internationella förpliktelser på upphovsrättens område. De nuvarande bestämmelserna i upphovsrättslagen om kopiering för enskilt bruk samt om utnyttjande av inspelningar av radio- och TV-program bygger på en avvägning mellan de olika intressen som sålunda gör sig gällande på bl.a. radio- och TV-området.

Som framgår av redogörelsen ovan är rätten att kopiera inspelningar, som gjorts av programföretagen i Sveriges Radio-koncernen, utan rättighetshavarnas samtycke begränsad till fall då kopian skall användas för företagets egen verksamhet, för bevisändamål vid ifrågasatt yttrandefrihetsbrott, för verksamheten vid arkivet för ljud och bild samt för forskningsändamål. För övriga fall krävs rättighetshavarnas samtycke. Sådant samtycke kan lämnas i det avtal varigenom sändningsrätten förvärvas eller i varje enskilt fall eller, när det gäller företagets anställda, i anställningsavtalet.

Nuvarande bestämmelser i upphovsrättslagen hindrar således att allmänheten i enlighet med motionärens önskemål ges en mer eller mindre oinskränkt rätt att från programföretagen få ut utskrift eller andra kopior av skyddade radio- och TV-program. Inte heller har programföretagen möjlighet att med stöd av reglerna om kopiering för enskilt bruk tillhandahålla allmänheten sådana kopior. För att den av motionären önskade ordningen skall kunna genomföras krävs därför ändringar i det upphovsrättsliga regelsystemet. Sett ifrån lagutskottets beredningsområde kan det med fog ifrågasättas huruvida genom en lagändring upphovsmännens ensamrätt bör inskränkas till förmån för intresset av att allmänheten i efterhand skall kunna få kopior av radio- och TV-program. Utskottet vill också understryka att en lagändring som skulle omfatta samtliga skyddade verk och prestationer knappast skulle vara förenlig med konventionsbestämmelserna och därmed strida mot våra internationella förpliktelser. En rätt för allmänheten att få kopior av radio- och TV-program måste därför inskränkas till i allt väsentligt program med svenska upphovsmän och andra medverkande. En sådan särreglering för svenska verk och prestationer har hittills inte tillämpats här i landet och kan vålla svåra gränsdragningsproblem.

Det anförda leder lagutskottet till den uppfattningen att några ändringar i upphovsrättslagen inte bör genomföras i syfte att ge allmänheten en generell och ovillkorlig rätt att få kopior av radio- och TV-program. I den mån det kan anses befogat att allmänhetens tillgång till programföretagens inspelningar underlättas bör spörsmålet enligt lagutskottets mening lösas genom avtal mellan upphovsmännen och företaget. Vad nu sagts utesluter emellertid inte att det beträffande vissa typer av program såsom olika debattprogram i samhällsfrågor kan vara befogat och med hänsyn till våra internationella förpliktelser också möjligt att inskränka upphovsmännens ensamrätt av

hänsyn till allmänhetens intresse. På hemställan av konstitutionsutskottet i betänkandet KU 1982/83:11 har riksdagen också som sin mening givit regeringen till känna att spörsmålet om rätten att få utskrifter av främst radio- och TV-program i samhällsfrågor bör ses över och att därvid de upphovsrättsliga hindren bör behandlas. Enligt vad utskottet inhämtat övervägs sistnämnda fråga för närvarande av upphovsrättsutredningen. I avvaktan på utredningens ställningstagande bör enligt lagutskottets mening riksdagen inte göra något uttalande i saken. Utskottet förordar därför att motionen avstyrks.

Stockholm den 27 oktober 1987

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Bengt Harding Olson (fp), Nic Grönvall (m), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s) och Ewa Hedkvist Petersen (s).

